

2. ลักษณะทางสังคมของชาวทะเลน้อย

ชาวทะเลน้อยมีความสัมพันธ์กับทะเลน้อยเป็นอย่างมาก เพราะทะเลน้อย เป็นเหมือนอู่ข้าวอู่น้ำของชาวบ้าน เป็นที่หาปลา ปลูกจุกไว่สานสาครชาย ความอุดมสมบูรณ์ของทะเลน้อยในอดีต มักเป็นที่กล่าวขวัญและกล่าวถึงอยู่อย่างเสมอ เพราะเหตุว่าทะเลน้อยในปัจจุบันไม่เหมือนเมื่อก่อนเสียแล้ว ความอุดมสมบูรณ์กลายเป็นอดีตเป็นประวัติศาสตร์ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ขึ้นชมอยู่เสมอ ไม่ว่าจะจำนวนปลาที่มากมาย ชนิดปลาที่หลากหลาย เหล่านี้ล้วนกลายเป็นอดีตไปเสียแล้ว ทะเลน้อยปัจจุบันเป็นอยู่ยังงี้ ลองมาฟังข้อคิดเห็นและความเป็นไปบางประการที่น่าทึ่งไป ซึ่งจะกล่าวถึงทัศนคติบางประการ ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนภายในชุมชน สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การจัดการกรภายในชุมชน และประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน

2.1 ทัศนคติบางประการของชาวทะเลน้อย

2.1.1 ทัศนะต่อปริมาณปลาในทะเลน้อย (ตารางที่ 14)

แทบทุกคนคิดว่าปลาในทะเลน้อยลดลงด้วยสาเหตุหลายประการ เพราะเครื่องมือนั้นสมัยเป็นสาเหตุสำคัญที่สุด ถัดมาก็เพราะมีการจับปลามากขึ้น เพราะคนเพิ่ม ส่วนเพราะสาเหตุอื่นๆ เรายังไม่ถึงขั้นนั้นอยู่ที่สุด เพราะปริมาณปลาลดลงด้วยสาเหตุต่าง ๆ กันดังกล่าว ทำให้เขาคิดว่าจะจับปลาต่อไปได้อีกไม่นานนัก อย่างไรก็ตามก็ตามความคิดที่ว่าจะมีปลาให้จับอีกนานเท่าใดนั้น คนบ้านเลจะคิดต่างกับคนบ้านบน คนบ้านเลส่วนใหญ่คิดว่าคงจับได้ต่อไปไม่เกิน 10 ปี หรืออย่างหมู่ 2 พนางตุง ส่วนใหญ่คิดว่าไม่เกิน 5 ปี ส่วนคนบ้านบนส่วนใหญ่คิดว่ามีปลาให้จับอีกตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป

คำตอบต่อคำถามที่ว่าทำไมปลาในทะเลน้อยเพิ่มขึ้นควรที่จะทำอย่างไร พวกเขายกเสนอแนวทางที่น่าสนใจหลายประการ คือ

- กำจัดผู้ที่จับปลาโดยวิธีผิดกฎหมาย เช่น พวกวางยา ซ่อนด้วยกระแสไฟ ระเบิด
- ควรกำหนดควาวนให้เหมาะสม มีการเสนอมาว่าควรเป็น 4.5 ซม. ขึ้นไป
- สงวนแหล่งเพาะพันธุ์ของปลาเอาไว้
- ไม่จับปลาวางไซ่ และไม่ควรอนุญาตการทำฝือกรง(ขัง)
- หางราชการควรมีความเคร่งครัด ซื่อสัตย์และยุติธรรมในการปฏิบัติหน้าที่

จากคำตอบที่รวบรวมมาทำให้ใคร่รูว่าชาวบ้านเองก็ประจักษ์แก่ใจที่ว่าสาเหตุที่ทำให้ปลาในทะเลน้อยลดลงเกิดจากอะไร และยังชี้ให้เราเห็นว่าวิธีการจับปลาที่ผิดกฎหมายยังมีอยู่อีกมากในทะเลน้อย จะเป็นด้วยสาเหตุของการบีบคั้นทางเศรษฐกิจที่ชาวบ้านจำเป็นต้องทำเช่นนั้น หรือเป็นเพราะความหย่อนยานในการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ก็เป็นเรื่องที่นักศึกษาคิดตามดู เท่าที่คุ่มารูสึกว่าทั้งสองส่วนคือ สภาพบีบคั้นทางเศรษฐกิจที่มีต่อชาวบ้าน และความหย่อนยานในการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานราชการ มีผลทำให้ปลาในทะเลน้อยลดลงกันจำนวนมาก

2.1.2 ทัศนคติต่อการเลี้ยงปลาในทะเลน้อย

ชาวทะเลน้อยก็คิดว่าทะเลน้อยเหมาะสมต่อการเลี้ยงปลาแทบทั้งนั้นและส่วนใหญ่ก็เคยคิดจะเลี้ยงด้วย ถ้าเพื่อนจะเลี้ยงพวกเขาได้เห็นด้วยอย่างไรก็ตามแม้เขาคิดว่าจะเลี้ยงปลาได้แน่ แต่ส่วนใหญ่ก็ความอุปสรรค

แน่นอน (ตารางที่ 15) ปัญหาอุปสรรคมีหลายประการ เริ่มจากมากไปหาน้อย คือ (1) ไม่มีทุนดำเนินการ (2) จะมีการถือครองที่สาธารณะ ทำให้คนยากจนไม่มีที่พำนัก (3) ขาดความรู้ (4) ขาดแรงงานที่รู้ (5) ไม่มีวัสดุในการทำดอก (6) ช่วงมรสุมปล่องกันดอกยาก และ (7) กลัวเพื่อเอามาทำลาย ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้คนเล่นน้อยคิดว่าแก้ไขได้หลายทาง เช่น รัฐบาลสนับสนุนอย่างจริงจัง และจริงจัง จัดสรรที่ให้เลี้ยงเป็นหลักแหล่ง หรือชุดที่ดินส่วนตัวมีใช้ที่สาธารณะ รัฐควรมีหน่วยงานที่ให้ความรู้ ประสานงานเรื่องการค้าเลี้ยง ๆ อย่างจริงจัง

2.1.3 ทัศนคติอื่น ๆ บางประการ

โคสอบถามความคิดเห็นอื่น ๆ นอกจากข้างบนอีก 3 คำถาม คือ (1) ความรู้สึกต่อบ้านเกิด (2) คิดว่าจะอยู่ที่นั่นตลอดไปหรือไม่ และ (3) คิดว่าทะเลน้อยเป็นของใคร คำตอบที่ได้ (ตารางที่ 16) บอกว่าพวกเขาแทบทุกคนรักบ้านเกิด ส่วนใหญ่คิดว่าจะอยู่ที่นั่นตลอดไป และทะเลน้อยนั้นถือว่าเป็นของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ จะเป็นของประชาชนทั่วไปหรือของชาวเลน้อยก็แล้วแต่ มีส่วนน้อยที่คิดว่าทะเลน้อยเป็นของรัฐบาล และมีน้อยมากที่ไม่ทราบว่าทะเลน้อยเป็นของใคร มีคำตอบหนึ่งบอกว่าทะเลน้อยเป็นของนก นี่เป็นความคิดของคนหมู่ 2 ทะเลน้อย

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในชุมชน

ชุมชนทะเลน้อยก็ยังคงสภาพเหมือนชนบททั่ว ๆ ไปที่มีความสัมพันธ์กันภายในสูง มีการนับญาติสัมพันธ์กันทางสายโลหิตและนิยมการนับญาติ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันจึงมีอยู่สูงระดับหนึ่ง สืบเกิดไต่จากการทำงานขนาด งานแต่งงาน งานศพ หรืองานพิธีต่าง ๆ จะยังคงสภาพของการช่วยเหลือร่วมมือร่วมใจกันสูง มีบางจุดที่น่าสนใจ กล่าวคือชุมชนทะเลน้อยเริ่มเป็นชุมชนเปิดมาตั้งแต่ปี 2518 ที่ได้มีการจัดตั้งเขตอนุรักษ์ ๆ ทะเลน้อย ทำให้ชุมชนทะเลน้อยกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีคนแปลกหน้า คนต่างถิ่น เดินทางผ่านเข้าออกชุมชนอยู่เสมอ มีส่วนทำให้ลักษณะของเมืองหลังไหลเข้าสู่ชุมชนได้ง่ายขึ้น

ลักษณะความเป็น "เมือง" ที่เริ่มแผ่เข้ามาในชุมชนทะเลน้อยมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวของชุมชน แม้ลึก ๆ ในความรู้สึกของชาวบ้านจะยังคงมีความรู้สึกที่สัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น แต่หากมองภาพผิวเผินที่เริ่มปรากฏให้เห็นไม่ว่าการทะเลาะเบาะแว้ง การตองกันร่นคอสภาพอาชีพที่ค่อนข้างฝืดเคือง จำเป็นต้องปล่อยให้เขาชนของหมู่บ้านให้ชีวิตตามลำพังเป็นส่วนใหญ่ เราจึงมักพบภาพของเด็กหญิงเด็กชายตัวเล็ก ๆ ใช้สากเล็ก ๆ ต้มคั่วจืด เลียนแบบผู้ใหญ่ แต่ในขณะที่เดียวกันเราจะเห็นภาพของเขาวชนที่เริ่มอ่านออก

เขียนได้ ล้อมวงกันเล่นการพนัน จำพวกไพ่ ไฮโล อยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน โดยผู้ใหญ่ก็มองว่าไม่ใช่ของแปลกอะไร นับเป็นภาพที่จะสะท้อนภาพในอนาคตของชุมชนได้เป็นอย่างดีว่าจะ เป็นไปในรูปแบบใด

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ในชุมชนก็ยังคงมีสูงและคงเป็นไปอย่างนี้อีกนาน เพราะมีโรงเรียนเด็ก เล็กระดับ ป.1 ถึง ป.6 อยู่ในบ้าน และมีวัดหลาย ๆ แห่ง (ตารางที่ 18) ตลอดจนหน่วยราชการที่อยู่ในพื้นที่ ห้างนี้ก็เพราะ การที่เด็ก ๆ ในบ้านได้ไปโรงเรียนเดียวกัน ผู้ใหญ่ไปวัดแห่งเดียวกันในวันพระ หรือวันสำคัญทาง ศาสนา ๆ จะช่วยให้ครอบครัวในบ้านเพิ่มความสัมพันธ์เข้าใจกันได้ระดับหนึ่ง

2.3 สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชุมชนทะเลน้อย ส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ยกพื้นชั้นเดียว ปลูกชิดกัน ค่าย เป็นที่ลุ่มมีน้ำขังเกือบตลอดปีทำให้พื้นดินบริเวณบ้านใช้ประโยชน์แทบไม่ได้เลย แม้จะใช้เป็นทางเดิน ก็ต้องทำ เป็นสะพาน สูงจากพื้นดินราว 2 เมตร ช่วงหมู่ที่ 1,2 ตำบลนางคอง และหมู่ที่ 1,2 ตำบลทะเลน้อย จะมีสะพานปูนซีเมนต์ และเชื่อมต่อกับบ้านต่าง ๆ ค่ายไม้กระดานที่แนบชิดกัน 1-3 แผ่น เพื่อเป็นทางเดินจากบ้านหนึ่ง สู่อีกบ้านหนึ่ง ซึ่งอยู่ห่างจากสะพานออกไป มีบ้านเพียงไม่กี่หลังคาเรือนที่แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงทางฐานะ ส่วนใหญ่ก็คล้าย ๆ กัน คือเป็นบ้านไม้ยกกระเบื้อง หรือสังกะสีทรงธรรมดา

มีจุดที่น่าเป็นห่วงสำหรับสภาพบ้านของชุมชนทะเลน้อยก็คือ จากสภาพของบ้านที่ปลูกติดกันค่อนข้าง หนาแน่น และเป็นบ้านไม้เป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันนี้ได้มีกระแสไฟฟ้าเข้าใช้ในหมู่บ้าน หากนานวันเข้าหรือหากเกิด อัคคีภัยขึ้นกับบ้านใดบ้านหนึ่งนับเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมาก เพราะไฟสามารถติดต่อเชื่อมโยงจากบ้านหนึ่งไปสู่ อีกบ้านหนึ่งได้โดยง่าย หากขาดการป้องกันที่ดีความเสียหายจะเกิดขึ้นกับชุมชนทะเลน้อยขึ้นได้ และหากเกิดขึ้น แล้วยากแก่การแก้ไข

2.4 การจัดองค์กรภายในชุมชน

องค์กรของชาวบ้านในแต่ละชุมชนจะมีความแตกต่างกัน บางแห่งก็มีความสามารถสูงในการที่จะรวม ตัวกันแก้ปัญหาของหมู่บ้านของชุมชน บางแห่งก็มีการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ ขบวนการทางการจัดองค์กรของชุมชนมีความสำคัญต่อการคงอยู่ของชุมชนนั้น ๆ มากทีเดียว สังคมที่มิมีผู้นำ ภายใน เช่น ตำนินิยม ประเพณีวัฒนธรรมในทางเสื่อม องค์กรหมู่บ้านจะสามารถรักษาเสถียรภาพของหมู่บ้านให้

คงอยู่ในทางที่ดีโดยภาพรวม

ชุมชนทะเลน้อยเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มองการณ์ของชุมชนที่มีประสิทธิภาพค่อนข้างสูง สาเหตุของการพัฒนาการทางการจัดการของหมู่บ้านไม่สามารถให้คำอธิบายได้ในปัจจุบันนี้ เพราะมีเวลาไม่มากนัก รสสัมผัสชุมชน แต่การมองการณ์หมู่บ้านที่มีบทบาทเด่นชัดเป็นที่ประจักษ์ และพบเห็นได้ในปัจจุบัน จึงน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งของการคงสภาพความเป็นชุมชนที่ยังคงมีลักษณะเอกลักษณ์อยู่อย่างมาก ทั้ง ๆ ที่ภาวะแวดล้อมมีทั้งหลาย ๆ ด้าน แต่ในอนาคตก็คงต้องรอกันต่อไปและคาดว่าอย่างน้อย 5-10 ปี ชุมชนทะเลน้อยคงไม่อะไรเปลี่ยนแปลงไปมากเท่าไร ในแง่ขององค์กรของชุมชน

เรามีตัวอย่างของการจัดการภายในชุมชนอยู่หลายอย่างด้วยกัน เช่น การร่วมกันจัดงานชักพระในวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 งานลอยกระทงเพ็ญเดือน 12 งานวันขึ้นปีใหม่ งานบุญเดือน 10 และงานสงกรานต์ องค์กรของชุมชนสามารถเข้ามารองรับงานเหล่านี้ได้อย่างดี และมีประสิทธิภาพค่อนข้างสูง เช่น งานสงกรานต์ที่ผ่านมาเมื่อวันที่ 13-15 เมษายน 2525 ซึ่งเป็นการจัดครั้งที่ 15 โดยได้มีการจัดงานนี้ผ่านมาแล้วถึง 14 ครั้ง เริ่มจากปี พ.ศ. 2511 การจัดการของหมู่บ้านขึ้นมากำเนินการเป็นไปอย่างมีระเบียบ และรัดกุม ดังจะยกการจำแนกหน้าที่แบ่งกันรับผิดชอบงานให้ผ่านไปด้วยดี การทำสูจิบัตรของงาน มีการตั้งฝ่ายต่าง ๆ ขึ้นรับผิดชอบงานฝ่ายละหลาย ๆ คน ดังจะยกรูปแบบโครงสร้างของการจัดงานสงกรานต์ ครั้งที่ 15 นี้มาให้ดูพอสังเขป

โครงสร้างของการจัดงานประเพณีสงกรานต์ทะเลน้อยครั้งที่ 15

ประกอบด้วย

1. หลักการและเหตุผล ซึ่งจะพูดถึงความเป็นมาในอดีตของประเพณี
2. วัตถุประสงค์
3. กำหนดการจัดการงาน เช่น จำนวนวันที่จะจัดงาน
4. โปรแกรมการจัดการงาน เช่น ประกอบด้วย مهرสพละอะไรบ้าง
5. การดำเนินงาน เช่น ประชุมครั้งแรก ครั้งที่สองวางจุดของงาน ฯลฯ
6. งบประมาณ จะพูดถึงงบที่จะใช้ในการดำเนินงาน

7. คณะกรรมการดำเนินงาน ประกอบด้วย

- ประธาน
- รองประธาน 2 คน
- กรรมการและเลขานุการ 2 คน
- กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
- กรรมการและเหรัญญิก
- กรรมการและผู้ช่วยเหรัญญิก 2 คน
- ประชาสัมพันธ์
- ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์ 2 คน

8. คณะกรรมการที่ปรึกษา

- ประกอบด้วย ผู้อำนวยการใหญ่ เจ้าอาวาส หัวหน้าหน่วยงานราชการในท้องถิ่น

9. การประเมินผล¹

จะเห็นได้ว่ามีการจัดรูปแบบองค์กรที่ดีมากอย่างหนึ่ง และได้เริ่มมาแล้วถึง 14 ปี นับเป็นการพัฒนาที่มีการสืบทอดมาช้านานในแง่ของขบวนการองค์กรของท้องถิ่น ซึ่งน่าสนใจมาก นอกจากการจัดรูปแบบโครงสร้างกว้าง ๆ ดังกล่าวแล้วยังมีการแบ่งหน่วยงานย่อยปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นไปอีก เช่น มีกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ปลีกย่อยออกไปในการทำงาน อย่างในการจัดงานสงกรานต์ในครั้งนั้นนอกจากกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงความละเอียดรอบคอบและมุ่งผลทางปฏิบัติที่เป็นจริง เช่น

1. กรรมการจัดทำและรื้อโรงมหร ๗๗
2. กรรมการจัดทำขุุ่มประตู่มี 17 คน
3. กรรมการจัดสร้างตกแต่ง เบญจารคน้ำมี 10 คน
4. กรรมการพิธีทางศาสนา มี 7 คน

1 ผู้จับบัตรสงกรานต์ทะเลน้อยครั้งที่ 15 13-15 เมษายน 2525 ณ สนามโรงเรียนวัดทะเลน้อย

5. กรรมการแผนกประชาสัมพันธ์ 8 คน

6. กรรมการฝ่ายจำหน่ายบัตร เผ่าประตู รักษาความสงบ ฯลฯ

ซึ่งแต่ละฝ่ายมีหัวหน้า มีเลขานุการกลุ่มในการทำงานและมีการสรุปออกเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นบทเรียนและแก้ไขให้ดีขึ้นในการจัดทำงานในครั้งต่อไป

ในเรื่องของการจัดองค์กร หรือองค์กรในท้องถิ่น ชุมชนทะเลน้อย นับเป็นชุมชนแบบอย่างที่มีการจัดชุมชนในการมีการจัดองค์กรที่มีประสิทธิภาพ นำศึกษา และนำไปเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่นไม่น้อยทีเดียว และองค์กรที่มิขึ้นก็เอื้อต่อผลประโยชน์ของชุมชนอย่างใกล้ชิด เช่น ในการจัดงานสงกรานต์ ผลกำไรที่เกิดขึ้นจากการจัดงานทางองค์กรชุมชนก็จัดสรรนำไปทำประโยชน์ของงานส่วนรวมที่เกิดประโยชน์ต่อชุมชน เช่น คอเติม สร้างเสริมโรงเรียน วัด ของชุมชนใหม่มีความพร้อมมากยิ่งขึ้น ๗ ขึ้นไป มีสรุปผลของการจัดงานตั้งแต่ครั้งแรกจนถึงครั้งที่ 14 ของปีที่ผ่านมา หากมองดูจากผลกำไรเป็นตัววัดก็นับว่าองค์กรของหมู่บ้านนอกจากสามารถรวมตัวกันทำงานอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ผลที่ออกมาที่เป็นตัวเงินก็นับว่าประสบผลสำเร็จอีกด้วย ดูการสรุปของงานที่ผ่านมาจากตารางที่ 17

อยากแถมท้ายในเรื่องนี้เล็กน้อยคือ องค์กรชาวบ้านที่ริเริ่มโดยรัฐในเขต 2 ตำบลนี้มีถึง 8 องค์กร (ตารางที่ 20) ส่วนใหญ่การรวมกลุ่มกันนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อเพิ่มความสามารถ อาชีพทางรายได้เป็นหลัก มีแต่ อ.พ.พ. เท่านั้นที่มีการจัดองค์กร ที่มีเป้าหมายหลาย ๆ อย่างนอกเหนือจากอาชีพ คือมีทั้งทางการ เมืองและสังคมด้วย

2.5 ประเด็นวัฒนธรรมของชุมชน

ชุมชนทะเลน้อยเป็นชุมชนที่ค่อนข้างเก่า มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อยู่มาก ดังนั้นประเด็นวัฒนธรรมจึงมีการสั่งสม สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ทั้งประเด็นที่เป็นสากลที่มีปฏิบัติกันทั่วไป เช่น ชักพระ สงกรานต์ ลอยกระทง วันขึ้นปีใหม่ ทำบุญเดือน 10 ฯลฯ แต่อาจจะแตกต่างกันในแง่ของสาระ และวิธีการ เช่น งานชักพระ จะทำกันในทะเลน้อยโดยแห่พระนำ งานลอยกระทงก็มีการจัดรูปแบบที่ค่อนข้างเป็นทางการ ซึ่งก็เป็นผลมาจากการที่ชุมชนมีองค์กรที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถรองรับประเด็นวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

การเล่นภายในหมู่บ้านที่นิยมกันมีหลายอย่าง เช่น มโนราห์ เพลงบอก การเล่นยี่สาบ(คล้ายกับการเล่นลาวกระทงไม้ แต่ใช้สาบคำจุกแทน และทำที่กระโดกกระเดกไม้อ่อนช้อยนุ่มนวลเหมือนลาวกระทงไม้ ผู้เล่นจะต้องเหนื่อยมากเพราะทำรำมักกระโดดเป็นส่วนใหญ่) การเล่นยิงลูกสะบ้า ทอยมวยลา เหล่านี้
เป็นต้น